

УДК 343.98

Т. А. Заніна, науковий співробітник
Харківського НДІСЕ,
А. П. Копитько, молодший науковий
співробітник Харківського НДІСЕ

КАРТОГРАФІЧНІ ТВОРИ ЯК ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Розглянуто поняття картографічних творів, їх різновидів, суб'єктів авторського права на них. Визначено ознаки творчого характеру при створенні різних видів карт.

Ключові слова: картографічний твір, авторське право, авторський макет, оригінал, авторський ескіз, редагування, творче перероблення.

Відповідно до п. 12 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права»¹ карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності, є об'єктами авторського права. Крім того, згідно зі ст. 8 цього Закону до об'єктів авторського права відносяться й похідні твори, у тому числі переробки творів науки, літератури й мистецтва, а також збірки (бази даних) та інші складові твори, які за добром або розташуванням матеріалів становлять результат творчої праці.

У ст. 2 Положення про авторське право в картографії² зазначено, що основним об'єктом захисту авторським правом у картографії є картографічні твори, які відповідно до законодавства України про авторське право входять до переліку творів, що охороняються. До картографічних творів належать твори в будь-якій матеріальній формі, основою яких є картографічне зображення. Авторське право поширюється на картографічні твори незалежно від їх призначення, тематики, змісту, обсягу, а також способу їх відтворення в графічній, цифровій чи будь-якій іншій формі. Об'єктом авторського права є як весь картографічний твір, так і його частина, що розглядається як окрема складова незалежно від форми цієї складової (художній дизайн, переклад, фотографія тощо). Підлягають захисту авторським правом як первинні, оригінальні картографічні твори, так і ті, що були одержані в результаті творчої переробки твору, яка призвела до суттєвих змін його змісту чи форми. Картографічними творами, що охороняються, є:

— усі види атласів, карт, планів, картосхем незалежно від їх форми та виду носія інформації;

— аерокосмофотокарти, аерокосмофотоплани, аерокосмофотосхеми, їх похідна продукція;

¹ Див.: Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.

² Див.: Про затвердження Положення про авторське право в картографії : наказ Голов. управління геодезії, картографії та кадастру при Каб. Міністрів України (Укргеодезкартографія), Держ. агентства України з автор. і суміжних прав при Каб. Міністрів України (ДААСП України) від 26 серп. 1997 р. № 85/41 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0422-97>.

- цифрові карти й плани (цифрові моделі місцевості), інша картографічна інформація на машинних носіях, їх програмне забезпечення;
- картографічний зміст глобусів, рельєфні карти та плани, похідні пластичні твори;
- рекламна картографічна продукція;
- схеми, ескізи, ілюстрації, що стосуються географії, топографії, картографії, архітектури тощо.

Отже, географічні карти й плани (як первинні, так і похідні), у тому числі подані в цифровій формі (бази даних), а також географічні атласи, які є складовими творами, – все це об'єкти авторського права.

У ГОСТ 21667-76 визначено, що карта – це побудоване в картографічній проекції, зменшене, узагальнене зображення поверхні Землі, поверхні іншого небесного тіла або позаземного простору, що показує розташовані на них об'єкти (предмети і явища) у певній системі умовних знаків; первинна карта – карта, отримана в результаті зйомки або складена за матеріалами, які не є картами; похідна карта – карта, складена за раніше створеною картою¹.

Згідно зі ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення й здійснення авторського права не потрібно реєстрації твору, іншого спеціального його оформлення або дотримання будь-яких формальностей. Тому для визначення авторства на картографічний твір важливо встановити конкретний момент завершення його створення з урахуванням застосовуваної технології.

«Складанням карт (у прямому сенсі цього терміна) називають сукупність графічних робіт із виготовлення оригіналу карти, тобто її первинного примірника, який уключає повністю зміст карти та виконаний у встановлених картографічних знаках з обумовленою точністю й генералізацією ... Первинні оригінали карти, точні й повні за змістом, виконують у прийнятих умовних позначеннях, витримуючи їх малюнок і розміри, але без ретельної графічної обробки. За ним роблять, як точні копії, вторинні, видавничі оригінали, що відрізняються високою графічною якістю та задовольняють спеціальним вимогам поліграфічного відтворення»².

Оскільки тематичні карти часто розробляються не картографами, а фахівцями-геологами, ґрунтознавцями й іншими, то в результаті ними створюються, як правило, авторські оригінали, авторські макети та авторські ескізи.

Авторськими оригіналами називають точні рукописні карти, виконані в масштабі видання з доброю графічною якістю та з необхідними точністю, повнотою й детальністю.

Авторські макети – це цілком достовірні карти, але виконані не в суворій відповідності з технічними вимогами, часто їх готують у більшому масштабі (на фотографічно збільшеній основі) з використанням укрупнених позна-

¹ Див.: Картография. Термины и определения : ГОСТ 21667–76 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rossosh.ru/gost/docum-8797.html>.

² Салищев К. А. Проектирование и составление карт / К. А. Салищев. — М. : МГУ, 1978. — С. 56.

чень, потовщених ліній та інших, що допускає знижену якість графічного виконання.

Авторські ескізи – начерки, що відображають загальний задум карти стосовно її змісту та оформлення й потребують при подальшій роботі з ними звернення до першоджерел, удосконалення легенди та в кінцевому рахунку виготовлення повноцінного оригіналу¹.

Із усього викладеного випливає, що фактом створення закінченого твору – карти – можна вважати створення складеного оригіналу, авторського оригіналу й певною мірою авторського макета. В останньому випадку можливе співавторство з фахівцем, який виконує остаточне оформлення карти, – усе залежить від ступеня опрацювання авторського макета. Відповідно авторами є творці зазначених творів. Наступні доопрацювання створених творів для досягнення поліграфічної якості мають технічний характер, і їх виконавці не можуть претендувати на авторство.

При створенні тематичних карт для розроблення спеціального змісту завжди використовується певна географічна основа, на яку наноситься результат авторських розробок. Згідно з ГОСТ 21667-76 географічна основа карти – загальногеографічна частина змісту галузевих, тематичних і спеціальних карт, що служить для нанесення їх спеціального змісту та орієнтування при користуванні картою.

Найчастіше географічна основа береться із загальногеографічних карт, які, у свою чергу, також є об'єктами авторського права. Тому автор нового картографічного твору повинен отримати дозвіл на використання географічної основи в правовласника. Тільки в цьому випадку стане можливим правомірне використання нового твору.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» частину твору, яка може використовуватися самостійно, є об'єктом авторського права. При цьому вона повинна, як і сам твір, бути результатом творчої діяльності. Будь-який фрагмент цілісної карти (тиражного відбитка або суміщеного діапозитива), який може використовуватися самостійно, також є об'єктом авторського права.

Основними творчими процесами при створенні карти є:

- розроблення змісту карти;
- розроблення легенди карти;
- розроблення умовних знаків;
- виконання генералізації (відбирання, узагальнення тощо);
- розміщення найменувань географічних об'єктів.

Доти поки ці процеси присутні у створенні карти, остаточний результат не зможе бути повторений при паралельній творчості, що є основним критерієм авторського права.

Говорячи про творчі процеси створення карти, не можна не приділити уваги процесу редагування.

Термін «редагування» в картографії принципово відрізняється від загальноприйнятого терміна «редагування» у видавничій сфері. У всіх публі-

¹ Див.: Картография. Термины и определения : ГОСТ 21667-76.

каціях, присвячених авторському праву, підкреслюється, що редагування будь-якого створеного твору не є творчим процесом, а редактор не може вважатися автором.

У картографії ситуація прямо протилежна. У довіднику «Топографо-геодезичні терміни» наводиться таке визначення редагування – це розроблення змісту та раціональних методів створення карти. Редагування карт уключає: вивчення картографованої території в географічному відношенні й виявлення її типових особливостей, що підлягають відображенню на карті; збирання картографічних матеріалів, їх вивчення та складання рекомендацій із використання; розроблення математичної основи карти, її змісту й оформлення; визначення технології створення карти, методів складання та підготовки до видання оригіналів карти¹.

Іншими словами, основні творчі процеси мають місце саме при редагуванні карти. Редактор, який виконав розробку змісту карти, підготував редакційний план або редакційно-технічні вказівки, є одним з основних авторів карти поряд з упорядником, що безпосередньо виконував роботи з її складання.

Створення карти – це складний технологічний процес, у якому використовуються результати геодезичних зйомок, дані аеро- й космозйомки, безліч додаткових і допоміжних матеріалів. Тому створенням карт, як правило, займаються великі колективи на спеціалізованих підприємствах.

Згідно зі ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» виключні права на використання службового твору належать особі, з якою автор перебуває в трудових відносинах (роботодавцю), якщо в договорі між ним і автором не передбачено інше. Як уже згадувалося, авторські права виникають з моменту створення твору. Однак в категорію службових картографічних творів (як і інші) потрапляє не з моменту створення, а з моменту, коли автор (колектив авторів) передає його роботодавцю (наприклад, підписується акт приймання). Із цього моменту до роботодавця переходять також і права на використання всіх проміжних матеріалів, створених у процесі роботи над картою (авторські оригінали, ескізи тощо). Але оскільки особисті немайнові права автора до роботодавця не переходять, автор має право вимагати зазначення свого імені на створеному картографічному творі, якщо це питання не було врегульоване в рамках договору з роботодавцем. Як правило, у вихідних даних на картах указують редактора (-ів) та упорядника (-ків) картографічного твору.

Залежно від технології створення розрізняють первинні карти й похідні. Визначення похідної карти вказує лише на те, що вона складена з використанням раніше створеної карти. По суті похідну карту можна розглядати як переробку раніше створеної. Залежно від ступеня перероблення визначаються ступінь творчої самостійності нового твору та обсяг авторських прав її розробника.

¹ Див.: Топографо-геодезические термины : справочник / Б. С. Кузьмин, Ф. Я. Герасимов [и др.]. — М. : Недра, 1989. — С. 107.

Сучасна картографія широко використовує результати розвитку інформатики, кібернетики, обчислювальних пристроїв і вдосконалюється разом із ними. Саме на стику традиційної картографії, інформаційних технологій, комп'ютерної графіки виникла автоматизована картографія. Як наукова та практична дисципліна, вона охоплює весь комплекс робіт щодо створення й використання картографічних творів на основі електронних обчислювальних машин і технічних пристроїв.

Технологія автоматизованого створення карт передбачає такі основні етапи:

- редакційно-технічна підготовка;
- підготування комп'ютерних умовних знаків і створення зразка оформлення;
- сканування вихідних матеріалів;
- формування растрових основ для складання;
- оформлювальні роботи (автоматизовані та інтерактивні);
- коректуру та редакційний перегляд;
- кольоророзподілення й виведення фотоформ.

У цій технологічній схемі основна творча робота виконується на етапі редакційно-технічної підготовки та включає:

- підготування редакційних указівок;
- розроблення графіків тонового оформлення, які становлять електронну бібліотеку кольорів;
- розроблення загальної технології робіт;
- виготовлення макетів відбору змісту карти, компоновки, тематичного змісту й інших необхідних для конкретного картографічного твору документів;
- завдання на підготовку комп'ютерних умовних знаків і шрифтів та на створення зразка оформлення.

Питання авторства на інших етапах автоматизованого створення карт залежать від ступеня творчого вкладу в той чи інший процес. Наприклад, при підготуванні комп'ютерних умовних знаків можуть використовуватися готові бібліотеки умовних знаків або розроблятися нові оригінальні умовні знаки. В останньому випадку розробник є співавтором усього змісту карти.

Етап оформлювальних робіт уключає створення шаблону карти та складання відповідно до нього повного змісту карти. На цьому етапі, що виконується, як правило, у середовищі програми векторного графічного редактора, крім суто автоматичних функцій, здійснюються інтерактивне складання змісту карти і її оформлення. Складання карти в цьому разі включає й традиційні процеси, наприклад, генералізацію, оформлення підписів географічних назв та ін. Ця робота, поряд із редакційно-технічною підготовкою, – суть процесу складання картографічного твору, а виконує її редактор і/або відповідальний виконавець, які є співавторами створюваної географічної карти.

Якщо сучасне суспільство не можна уявити без інформаційних технологій, то сучасну картографію – без цифрових карт.

У словнику «Цифрова картографія та геоінформатика» надане таке визначення цифрової карти: 1. Карта, зміст якої подано в цифровій формі. 2. Подання об'єктів карти в цифровій формі, яка дозволяє комп'ютеру зберегти, маніпулювати й виводити значення їх атрибутів. Цифрова карта являє собою базу даних або файл, які стають картою, коли створюється тверда копія або зображення на екрані¹.

Цифрові карти можуть бути створені за допомогою автоматизованих технологій шляхом безпосередніх вимірювань на місцевості, вимірювань за стереофотограметричними моделями (створення первинних карт), цифрування змісту вже створених карт (створення похідних карт).

Цифрування картографічних творів можливе трьома основними способами. До них належать:

- 1) растрове сканування (відтворення);
- 2) перетворення у векторний формат цифрової карти з детальним описом об'єктів цифрової карти, що гарантує її відтворення за необхідності на екрані монітора в тотожному вигляді;
- 3) перетворення у векторний формат цифрової карти з детальним описом об'єктів цифрової карти та відтворення її у вигляді, що не відповідає вихідній карті.

У першому випадку має місце відтворення вихідної карти (запис твору в пам'ять комп'ютера). У двох інших – цифрове подання карти залежить від застосовуваного інформаційного забезпечення:

- формату подання;
- класифікатора картографічної інформації;
- правил цифрового опису об'єктів місцевості.

Тому говорити про просте відтворенні карти в пам'яті комп'ютера, на наш погляд, не можна. Очевидно, що в цих випадках карта піддається переробленню. Питання в тому, чи є воно творчим. У результаті перероблення фактично створюється база даних, яка разом із тим містить усі необхідні елементи для візуалізації картографічного зображення. У той самий час при створенні карти використовуються вихідні дані, розроблені іншими суб'єктами, зокрема:

- авторами вихідної карти;
- розробниками інформаційного забезпечення;
- розробниками програмного забезпечення.

У результаті переробник набуває права на створену цифрову карту, однак її використання неможливе без дозволу власника прав на вихідну карту. Іншими словами, створюється повністю залежний твір.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» не є об'єктами авторського права офіційні документи (закони, судові рішення, інші тексти законодавчого, адміністративного й судового характеру), а також їх офіційні переклади. На нашу думку, карта може бути офіцій-

¹ Див.: Цифровая картография и геоинформатика. Краткий терминологический словарь / под ред. Е. А. Жалковского. — М.: Картогеоцентр-Геодиздат, 1999. — С. 129.

ним документом, на який не поширюються положення Закону України «Про авторське право і суміжні права», у тому разі, коли вона є графічним додатком до тексту офіційного документа, а її зміст тягне за собою певні правові наслідки. Згідно з ГОСТ 21667-76 державна карта – карта, що видається державною установою як офіційний документ.

Найпоширенішими порушеннями авторського права в картографії є:

- незаконне, без дозволу автора, використання картографічної основи;
- переведення первинного картографічного твору в цифрову форму без дозволу автора та введення її в комерційний обіг;
- використання картографічної основи як елемента реклами;
- використання карт без дозволу автора в мобільних телефонах.

Найбільше порушення авторського права в картографії в сучасному світі – використання та контрафактне розміщення картографічної продукції в Інтернеті. За порушення авторських прав у картографії особа несе відповідальність у мірі, визначеній у Законі України «Про авторське право і суміжні права».

КАРТОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ КАК ОБЪЕКТЫ АВТОРСКОГО ПРАВА

Занина Т. А., Копытько А. П.

Рассмотрены понятия картографических произведений, их разновидностей, субъектов авторского права на них. Определены признаки творческого характера при создании разных видов карт.

Ключевые слова: картографическое произведение, авторское право, авторский макет, оригинал, авторский эскиз, редактирование, творческая переработка.

CARTOGRAPHIC REPRODUCTION OF COPYRIGHTABLE OBJECTS

Zanina T. A., Kopytko A. P.

The article deals with the notions of cartographic items, their varieties, subjects of the copyright thereon. Cartographic items include items of any material form with a cartographic image. The copyright covers cartographic images regardless of their purposes, topics, content, merits, volume as well as the way of reproduction: in a graphic, digital or any other form. Copyright protection covers both primary, original cartographic items, and items that were received as the result of a creative modification that led to significant changes in the content or form. The most common infringements of copyright in cartography include: illegal, without the permission of the author use of a cartographic base; conversion of the original cartographic item into a digital form without the permission of the author and its introduction in commercial circulation; the use of a cartographic base as an advertising element; the use and illegal uploading of cartographic products on the Internet.

Keywords: cartographic item, copyright, author's layout, master copy, author's sketch, editing, creative modification.